

ÖZGE SAĞIN

Edebi Çoğulculuk Bakımından *Gölgeler ve Hayaller Şehrinde*

Çoğulcu yaklaşım, özellikle postmodernist anlatı içerisinde kabul görmüş, yerleşmiş temel estetik anlayışlardan biridir. Çoğulcu estetik anlayışı metin içerisinde çok katmanlı ve çok anlamlı bir kurgu yapısı ile meydana gelir. Bu kurgu yapısı da hem biçim hem içerik düzleminde çoğul anlamlar üretir. Çoğulculuk, farklı disiplinlerin, farklı bilim dallarının ortak kavramıdır. Edebiyat biliminde bu kavramın karşılığı olarak edebi çoğulculuk daha anlamlı durmaktadır. Edebi çoğulculuk metni çoğul bir dokuya kavuşturan edebi kurgu biçimleri ve içeriklerini kastetmektedir.

Murat Gülsoy'un *Gölgeler ve Hayaller Şehrinde* (Can Yayınları, 2014) adlı romanında görülen hikaye kurgusu, edebi tür çoğulculuğu bakımından iyi bir örnektir. Ancak edebi tür çoğulculuğunu tartışmadan önce, romanın hikâye kurgusuna değinmek yararlı olacaktır.

Romanın hikâye kurgusunda karşımıza çıkan ve İstanbul'da avukatlık yapan M.F.A., rutin sahaf gezilerinden birinde, içerisinde Fransızca yazılmış mektupların bulunduğu deri ciltli bir deftere rastlar. Defterdeki mektuplar ilgisini çeker ve onu satın alır. Mektupların yazarının istisnai bir kişi olması nedeniyle metni çevirmeye karar verir. Fakat asıl metnin bulunduğu defter çalınır ve M.F.A.'nın elinde yalnızca kendi yaptığı tercüme kalır. Bu tercüme ve yayın macerası da metnin hikâyesinin ön kurgusunu oluşturur.

Asıl hikâye kurgusu ise Fuat figürünün elinden çıkan Fransızca mektupların Türkçeye çevrilmişidir. Neredeyse tümüyle mektup formundaki ana metin, Fuat adlı bir gencin gemiyle İstanbul'a gelişi, unuttuğu belleğinin gün yüzüne çıkması, kendi kimliğini arama serüvenini arkadaşı Alex'e yazmasından oluşur. Çevirmenin önsözünden sonra başlayan ana metin tipik bir mektup-romandır ve anı, günlük, otobiyografi, gezi yazısı gibi belli başlı edebi türleri içinde barındırmaktadır.

Hikâye kurgusu uyarınca Fuat'ın Alex'e yazdığı mektuplara yalnızca bir iki defa cevap gelmiş olmasına rağmen Fuat mektupları yazmaya ve defterine kaydetmeye devam eder. Bu da mektup-romanın temel özelliği olan monolojik anlatı kurgusunu oluşturur. Ancak Fuat arkadaşı Alex'le konuşuyormuşçasına mektup yazmayı sürdürürken, bir başka deyişle ana metin diyalojik biçim kurgusuyla (mektup kurgusu) ilerlerken aynı zamanda rüyalarından, hayallerinden, bunalımlarından, geçmişinden bahsederek yaşamının bütün ayrıntılarını paylaşır. Böylece roman hem diyalojik hem monolojik ilerler. Bu biçimsel kurguyu sağlayansa anılan edebi türlerdir. İşte, hikâyenin bu değişik edebi türlerin biçimsel özelliklerinden yararlanılarak kurgulanması edebi tür çoğulculuğuna bir örnektir. Söz gelimi "Kâbus" bölümü "13 Eylül" tarihlidir ve sonunda "Bu Alex'e mektup olmadı galiba. Yine de imza: F." notu düşülmüştür. Monolojik olarak yazılmış bu bölüm günlük

türüne girer. Hatta öyle ki Alex'in öldüğünü öğrendikten sonra dahi Fuat mektup yazmayı bırakmaz. Aslında Fuat mektup formunda günlük tutar.

Yukarıda anılan türler ve romanın sonunda yer alan başlıksız, tarihsiz, hitapsız son iki metin dâhil olmak üzere, Fuat'ın bu metinlerde İstanbul seyahati sırasında başından geçen olayları, geçmişine dair hatıraları, İstanbul'daki siyasi gelişmeleri de bütüncül bir yapıda anlatması romanın günlük, anı, otobiyografi ve nihayetinde mektup özelliklerini taşımasını sağlamıştır. Bahsi geçen türlerin biçim ve içerik özelliklerinin ayırt edilemeyecek denli iç içe geçtiği romanda, edebi türsel çoğulcu bir anlayışın bulunduğu aşikârdır. Bu da şu anlama gelir: Mektup-romanlar biçim bakımından diyalojik, içerik bakımından monolojiktir. Bir başka deyişle mektup türü diyalojik, günlük, anı, otobiyografi türleri ise monolojik türlerdir. Bu edebi türlerin yanı sıra sözlü kültürde yer alan rüya, efsane, mistik ritüeller, mitolojik hikâyeler gibi anlatı türlerinin varlığı da söz konusudur. Örneğin bir kilise gezisinde Fuat, avluda yer alan havuzdaki balıkların parlaması üzerine, başkasından dinlediği bir efsane aktarır:

İstanbul barbarların kuşatması altındayken bu kilisenin papazı o kadar inançlı bir Hıristiyan'mış ki şehrin asla ve asla Türklerin eline geçemeyeceğine eminmiş. O günde taze balık pişiriyormuş tavada. Birileri çığlık çığlığa Türkler şehre girdi, diye haber verince de inanmamış. Şu kızgın zeytinyağındaki balıklar tavadan çıkıp yürüseler anca inanırım, demiş. Bunun üzerine balıklar tavadan fırlayıp bu havuza düşmüşler ve Tanrı'nın mucizesi, yarısı pişmiş halde yüzmeye başlamışlar. Ancak o zaman inanmış. İşte o yüzden bu balıkların yarısı kızıl yarısı sarıdır. (s. 125)

Romanda gemi seyahati esnasında yıldızlara bakarken Marcel'in, Fuat'a anlattığı mitolojik hikâye de yine anlatı türü çoğulculuğuna örnek gösterilebilir:

...o Perseus. O müthiş bir yarı tanrıdır Fuat. Medusa'nın başını keser. Hani yüzünü görenin taş kesildiği Gorgon. Hemen sağa, aşağıya bak. Orada da güzel Andromeda'yı göreceksin. Perseus onu bir deniz canavarının elinden kurtarır. Sonra da Andromeda karısı olur Perseus'un... (s. 65)

Yukarıda verilen örneklerle birlikte, romanda mistik bir ayinle dervişlerin gelenek anlatıları (s. 109) rüyalar ve kâbuslar (s. 81, 119, 150, 293), bayram ritüeli anlatıları (s. 158), Kız Kulesi efsanesinin iki çeşidi ya da aralara yerleştirilen şiirler (s. 13, 292) sözlü kültür biçimleri olarak hem anlatı türsel hem de edebi türsel bir çoğulculuk yaratır. Zira ana metin içerisinde farklı tür ve biçimlere ait anlatılar mektup formunun içerisine sindirilerek, tek bir biçimde sınırlı kalınmadan; farklı türler de metne dahil edilerek "edebi türsel çoğulculuğa" erişilmiştir.

Anlatı tür ve biçimlerinin harmanlanmasının yanında, romanda farklı metinlere bazı göndermelerde de bulunularak metinlerarasılık tekniği ile farklı metinlerin de romana dâhil edilmesi söz konusudur. Örneğin intiharın sebepleri üzerine direkt olarak, Emile Durkheim'e atıfta bulunulur (s. 216) ya da Fuat'ın babası olan Beşir Fuat'ın kaleme aldığı eserlerden (s. 231) bölümler sunulur bu teknikten faydalanılır ve farklı metinlerin bir arada olmasıyla yine edebi türsel çoğulculuk sağlanır. Bir başka metne veya yazara, düşünüre gönderme yapmak, değinmek salt biçimsel bir kurgu olarak düşünülemez. Tıpkı Beşir Fuat'ın intihar ânını kaleme alarak o an hissettiği psikolojik ve bedensel değişiklikleri bir deneyi not edercesine

aktarması bu romanda da ana figür Fuat aracılığıyla tekrarlanır. *Gölgeler ve Hayaller Şehrinde* romanının ana figürü, Beşir Fuat'ın oğlu olarak karşımıza çıkan Fuat'ın soyaçekim tezine inanarak tıpkı babası gibi delirme kaygısı ve inancı ile an be an yazdığı son mektuplar, pozitivist Beşir Fuat'ın intihar deneyini not etmesini andırır. Bu anlamda yaşanan, hissedilen ânın betimlenmesi, bilincin de betimlenmesidir. Günlük, mektup, anı, otobiyografi gibi edebi türlerin monolojik, bireysel iç dünya betimledikleri düşünüldüğünde söz konusu edebi türlerin insanın bilinç anını yansıttığı ya da yansıtmaması için bir yöntem olduğu söylenebilir.

Edebi türsel ve anlatı çoğulculuğun yanı sıra romanda dilsel çoğulculuk da etkindir. Roman bir çeviri kurgusuyla oluşturulmuştur. Metnin aslına sadık kalındığı izlenimi vermek üzere romanın bazı bölümlerinde kimi Latince kimi İtalyanca kimi de Fransızca deyimler, deyişler dip notu ile açıklanmıştır. Metin içerisinde farklı dillerin özgün yazılışıyla ana metin içinde yer alması da metnin biçimsel bağlamda çoğul dilsel estetiğin bir parçasını oluşturmaktadır.

Romanın edebi türsel, anlatı türsel çoğul, dilsel çoğul kurgusu yanında bir de metin biçimsel çoğul kurgusu da vardır. Örneğin ana metinsel kurguyu oluşturan mektupların ıslanmış olması yahut mektupların yazan tarafından yırtılması izleniminin uyandırılması amacıyla eksik, parçalı, boşluklu bölümlerin varlığı bu çoğul metin biçimsel kurguyu beslemektedir.

Elbette önce Ayasofya'dan başladık.
İstanbul'da Büyük ve o
kadar görkemli
..... ka-
ranlık ruhundan
.....
..... tarihini uzun uzun an-
lattı bana, utanç verici bir durum.
(s. 89, 90)

Bu örnekler, metnin iki farklı alanına, metnin dış ve iç dünyasına yöneliktir. Mektuplara tarih ve imza atmak, eksik, parçalı, boşluklu bölümler bırakmak aslına uygunluk algısını daha da güçlendirir ve metnin dışındaki okurun zihninde metnin gerçekliği; hikâyenin tarihsel gerçekliği algısını güçlendirir.

Romanın yönlendirmede bulunduğu iç alan, içerikteki anlam kurgusudur. Eksik, parçalı, boşluklu bir metin romanın ana figürünün de dünyasını yansıtmaktadır. Figür çoğulculuğu ya da melezliği kendini yapıtta şu şekilde göstermektedir: Soyadını taşıdığı Victor'un kendisine seslenişine üzerine "Bana her Franck, dediğinde içimden düzeltirdim, benim adım Fuat, yaşlı maymun!" (s. 20) sözleriyle ortaya çıkan Fuat'ın, farklı iki dile ait, iki isim taşıyor olması figürün melezliğini vurgulamaktadır. Ayrıca Fuat'ın Alex'e yazdığı mektupların sonuna atmış olduğu imzaların yalnızca birinde "Franck, Fuat" (s. 80) adıyla imzalayıp diğerlerinde ise her iki ismi de çağrıştıran "F" imzasını kullanması da bu bağlamda her iki dilin ve kültürün izlerini taşıyan figür üzerinden melez estetik kurguyu oluşturmıştır.

Sonuç olarak mektup-roman türünde tarihsel bir anlatı biçimlendirilmiştir. İkinci Meşrutiyet'in getirdiği eşitlik, hak ve adalet kavramlarıyla birlikte İstanbul'daki kültürel çoğulculuğun yanı sıra *Gölgeler ve Hayaller Şehrinde* edebi türsel, anlatı türsel, metin türsel, ana figür olan Fuat'ın (Frank) melez olan çoğul yapıyla kurgusal ve düşünsel bağlamda da çoğul yapısını oluşturmaktadır. Bu da romanı hem biçim hem de içerik bağlamında edebi çoğul bir uzama taşımıştır.

Biçim ve içeriğin birbirini besleyerek ilerlediği, destekleyerek bütünlediği romanda edebi çoğulcu anlayış hikâye ve anlatı kurgusunun temel düşünsel kurgusunu oluşturmuştur.